

Mehri QULIYEVA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
shemsim2010@mail.ru

HEKAYƏ: JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ TARİXİ TIPOLOGİYASI

Açar sözlər: epik növ, hekayə, XX əsr, Azərbaycan ədəbiyyatı, təhkiyə, janr klassifikasiyası, Cəlil Məmmədquluzadə

Key words: epic kind, story, 20th century, Azerbaijan literature, narrative, genre classification, Jalil Mammadguluzade

Ключевые слова: эпический вид, рассказ, XX век, азербайджанская литература, пересказ, жанровая классификация, Джалил Мамедкулизаде

Ədəbiyyatda epik növün geniş yayılan janrlarından biri də hekayədir. Digər janrlar kimi, hekayənin də inkişafı söz sənətinin, yazılı ədəbiyyatın tarixi dinamikası çərçivəsində təşəkkül tapmışdır. Müasir ədəbiyyatşünaslıqda hekayə janrına verilən biçim tərzə və ya onun konturlarını müəyyən edən xüsusiyyətlər təbii ki, birdən-birə yaranmamışdır. Şifahi xalq yaradıcılığının ilk nümunələri sayılan əmək və mərasim nəğmələrində belə təhkiyənin, nəqletmənin ilk rüşeyimlərini izləyə bilərik. Ümumiyyətlə, şifahi xalq ədəbiyyatında nəqletmənin nəzm və nəsrə verilməsi təhkiyənin mövcud sistem çərçivəsində özünüqoruma instinkti ilə bağlıdır. Bu sistemin sadədən mürəkkəbə doğru inkişafı isə bütövlükdə söz sənətinin yaşayışını təmin edir.

Hekayə bədii imkanlarının zənginliyi, həcmi və informativliyinin çevikliyi ilə seçilən janrlardandır. Davamlı bədii transformasiyalar keçirən, yeniləşən hekayənin bu xüsusiyyəti onu digər janrlara nisbətə daha çox aktuallaşdırır və populyarlaşdırır. Epik növün kiçik janrlarından olan hekayə milli ədəbiyyatlarda klassik ənənənin ötürülməsində, kiçik detallarla əsas mahiyyətin verilməsində, ümumi koloritin yaradılmasında müstəsna rol oynayır.

XX əsrin hekayə yaradıcılığında diqqət çəkən əsas məqamlar bu nümunələrdə ideya-estetik baxımdan çoxçalarlılıq, daxili fəlsəfi qatın zən-

ginliyi, idealların təqdimində etno yaddaşa, poetik simvolikaya üstünlük verilməsidir. Həmçinin, xronotopun özəlliyi, qəhrəmanın xarakterik xüsusiyyətləri, süjet-kompozisiya düzülüşü, hər bir detalın mətndəki rolu, janrın daxili klassifikasiyası hekayəni sərhədləri daxilində aktivləşdirir. Bu xüsusiyyətləri Azərbaycan ədəbiyyatında hekayənin klassik tipini formalaşdıran C.Məmmədquluzadə və Ə.Haqverdiyev yaradıcılığında da izləmək mümkündür.

Dünya ədəbiyyatında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında da yeni tipli hekayənin təşəkkül dövrü XIX əsrə təsadüf edir. Lakin onun özünü tam təsdiqi mərhələsi XX əsrin başlanğıcına aiddir. Hekayə ədəbiyyatımızın əsas janrlarından birinə çevrilənədək müəyyən inkişaf mərhələlərindən keçmişdir; milli ənənədə onun əcdadı sayılacaq janrlar mövcuddur. Epik sistemdə hekayəyə yaxın janrlar hekayənin formalaşmasında bu və ya digər səviyyədə dinamik şəkildə iştirak etmişdir.

"Divanü Lüğət-it-türk"də qissə, atalar sözü, zərb məsəllər, hekayə və söz ifadəsinin qarşılığı kimi sav feili işlənilir [1, s.164]. Azərbaycan ədəbiyyatı, folklorşünaslığı sahəsində misilsiz xidmətləri olan Salman Mümtaz "Şəki savları" məqaləsində sav kəlməsi haqqında yazır, "Lüğətit – Türk" adlı mötəbər əsərində "sav" sözünün yeddi mənaya havi olduğunu açıq və aydın söyləyir ki, o mənalar Azərbaycan xalqının "sav" kəlməsinə verdikləri mənalar ilə uyğun və mütabiqdir... bu mənalar xalqın, elin verdikləri mənaya yad və yabançı deyildir" [2, s.86]. Salman Mümtaz "sav" alınan sözlərdən, kəlmələrdən deyil, ...gözlə bir türk kəlməsidir" deyər bəhs etmişdir.

Hekayə ərəbcə ifadə etdiyi mənə ilə sav kəlməsinin bildirdiyi mənaya uyğun gəlir. Ərəbcədə hekayə hadisəni nəql etmək, rəvayət etmək, hər hansı bir nəsnəni təqlid etmək, tarix, dastan, məsəl, qissə mənasında işlənilir. İslam ensiklopediyasında hekayənin ərəb ədəbiyyatında nəqletmədən daha çox hadisəni təqlid etmə mənasını ifadə etməsi, daha sonralar isə nəql etməklə yanaşı, təkrar mənasında da istifadə olunmasından bəhs edilir. Hekayə sözü Qurani-Kərimdə işlənməz, çünki onun kəlamı başqa heç bir kəlamə bənzəməz [3].

Hekayənin lüğət və ensiklopediyalarda həm oxşar, həm də fərqli izahları ilə qarşılaşırıq. Bu, hekayə sözünün ədəbiyyatla yanaşı, həm də sosial mühitdə işlənməsi ilə bağlıdır. Hekayənin Avropa dillərindəki ifadə məzmunu tarix sözü ilə əlaqəlidir. Ədəbiyyatşünaslığın inkişafı terminologiya və anlayışların dəqiqləşməsini, onların yaygın mənalarından seçilib ayrılmasını və metodoloji prinsiplərin formalaşmasını təmin edir.

Ədəbiyyatşünaslığa aid terminlər lüğətlərində və ya janrlarla bağlı nəzəri ədəbiyyatlarda hekayə kiçikhəcmli, bir və bir neçə obrazlı, süjet xətti və konfliktli epik planda tərtib edilən, təhkiyənin ön planda olduğu

janr kimi xarakterizə olunur. Aristotel ədəbiyyatşünaslığa aid ilk mükəmməl qaynaq kimi tanınan "Poetika"da belə bir mülahizə ilə çıxış edir ki, "poeziyanın təhkiyə və hekzametrlə təqlid növünə gəlincə, aydındır ki, burada da fabula, faciədə olduğu kimi, öz əvvəli, ortası və sonu olan müəyyən bir bütöv və bitmiş hərəkəti təmsil edərək, möhkəm dramatik səciyəyə daşmalıdır ki, bütöv və vahid bir canlı varlıq kimi özünəməxsus zövq oyada bilsin, bu cəhətdən o, adi təhkiyəyə bənzəməməlidir, zira, bir qayda olaraq, adi təhkiyədə təkcə bir hərəkət deyil, bir zaman ortaya çıxır və ona əməl edilir, yəni, eyni bir vaxtda baş verən hər şey – bir və ya çox adamın başına gələn və bir-biri ilə yalnız təsadüfi əlaqəsi olan əhvalatlar nağıl edilir" [4, s.59].

Aristotelin irəli sürdüyü müddəalar epos mədəniyyəti ilə poeziya arasında müəyyən oxşarıqları önə çıxarmaqla yanaşı, bunlar arasındakı fərqliliklərdən də bəhs edən ilk nəzəri dəyərləndirmədir. Təbii ki, burada mənzum epik əsərlər, o cümlədən də hekayə göz önünə gəlir, belə ki, poeziya və faciənin sərhədlərini müəyyənləşdirən Aristotələ görə, "epik poeziyada nə varsa, faciədə də vardır, lakin bu sonuncuda olanların hamısı epopeyaya daxil deyildir" [4, s.29].

Antik nəzəriyyədə hekayənin janr kimi sərhədləri tam müəyyənləşməmiş və o, epik növün digər janrlarından öz konturları ilə ayrılmamışdır. Janrın tarixi təkamülü və tam formalaşmasından sonra o, forma və məzmun zənginliyi qazanmış və sabit prinsipləri müəyyənləşmişdir. Onun epik növün digər janrlarından ayrılaraq öz hüquqi yerini alması XIX əsrin mətnlərinə aiddir. Janrın özünü təsdiqində fransız yazıçısı Mopassanın və rus ədəbiyyatında hekayə ustası kimi tanınmış Çexovun müstəsna xidməti vardır. Bu iki yazıçının modern hekayəni formalaşdırmaqda başlanğıc verdikləri ənənəyə görə ki, ədəbiyyatda adları ilə bağlı hekayə tiplərindən bəhs edilir – Mopassan hekayə tipi və Çexov hekayə tipi.

Janrın özünəməxsus tipinin müəyyənləşməsinin nəticəsidir ki, ədəbiyyat nəzəriyyələrində hekayənin özünəməxsusluqlarından bəhs edilmiş və sabit prinsiplərini ümumiləşdirən təriflər meydana gəlmişdir. Həmin təriflər öz əksini bizim ədəbiyyatşünaslıqda da tapmışdır. M.Rəfili "Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş" adlı tədris vəsaitinin hekayə və novella bölməsində yazır: "Hekayə yazılı ədəbiyyatda işlədilən ən kiçik epik formadır. Hekayədə adətən, insan həyatının yalnız bir epizodu, bir hadisəsi nəql edilir. Əsər müəyyən bir süjet əsasında qurulur. Hekayədə personajların sayı da nisbətən az olur" [5, s.223]. M.Rəfili povestdən böyük hekayə kimi bəhs edir. Mir Cəlal Paşayev və Pənah Xəlilovun müəllifi olduğu "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" adlı dərslikdə hekayənin janrı ilə bağlı daha müfəssəl izahat verilir. "Şifahi ədəbiyyatda nağıl nədirsə, yazılı ədəbiyyatda hekayə odur. Hekayə xırda şəkilli epik əsərlərin əsas janrıdır. Heka-

yədə səciyyəvi, ibrətli, ictimai mənası olan həyatı bir əhvalat, bir, ya iki qəhrəman götürülür, məhdud bir zaman, məkan daxilində yığcam, bitkin, realist bədii təsvir verilir" [6, s.152]. Burada hekayənin quruluşu, təhkiyənin xarakteri, mövzu müxtəlifliyi, "söyləmənin özündə bədii sənətkarlığın tələbləri" məsələlərinə aydınlıq gətirilir, həmçinin hekayə və novellanın ayrı-ayrı janrlar olması fikri inkar olunur, "Bizim "hekayə dediyimizə Avropada "novella" deyirlər. Bəzən novella bir cəhətdən dramatik gərginlik, intizar və gözlənilməz hadisə təsviri ilə səciyyələndirilir. Ancaq bu o demək deyil ki, həmin xüsusiyyətlər hekayədə olmur" [6, s.154]. Bu inkar A.Çexov, C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyevin, Ə.Məmmədخانlının yaradıcılığı əsasında müəyyənləşdirilir.

Dastanlarda, nağıllarda, tapmacalarda və s. nəsr və nəzmin yanaşı işlənməsini, mənsur şeiri, mənzum hekayəni nəzərə alsaq, hekayənin təşəkkül prosesini, yaranmasında iştirak edən ənənəni daha səriştəli bir şəkildə izləyə bilərik. Dünya xalqlarının ən qədim ədəbiyyat nümunələrində hekayənin yaşarlılığını təmin edən əsas vasitə epik şeirdir. Həm Şərqdə, həm də Qərbdə mövcud epos mədəniyyəti ("Gilqamış", "İliada", "Odyssey", "Maxabxarata", "Ramayana", "Böyük Edda", "Beovulf", "Rolland", "Kitabi-Dədə Qorqud", "Maaday-Qara", "Manas" və s.) qədim tarixin qəhrəmanlarının taleyi, sərgüzəştləri, qeyri-adi gücə sahib olmaları və eyni zamanda təbiətlə harmoniyada yaşamaları haqqında olanları və olacaqları anlatma məqsədilə epik şeirə, mənzum hekayəyə müraciət edilir. Hekayəni tarixi poetikanın sərhədləri çərçivəsində öyrənsək burada həm epos, həm dram, həm lirikanın xüsusiyyətlərini izləmək mümkündür. Hekayənin yığcam mətni, hadisələrin sürətli axışı ədəbi növün hər üçün özəlliklərini daşması ilə yanaşı, tək bir növün çərçivəsi içərisində də müşahidə oluna bilər. Bu yanaşma müəllif mövqeyi və müəllif zamanı ilə bağlıdır. Həmçinin hekayənin janr olaraq sintetikliyini vurğulayır. Hekayə janrının universallığını tarixi, nəzəri, mövzu baxımından da nəzərdən keçirmək mümkündür.

Aristotelin irəli sürdüyü estetik prinsipləri də nəzərə alaraq deyə bilərik ki, antik ədəbiyyatda hekayənin, Şərq ədəbiyyatında hekayənin içərisində hekayənin ilkin elementlərini izləyə bilərik. Xüsusən, intibah dövründə anektod (lətifə) şəklində yazılan hekayə tərzində təhkiyənin yeni strukturda yayılmasına rəvac verdi. İntibah dövrünün şəhər mədəniyyəti epik poeziyaya deyil, daha çox lətifələrə ehtiyac duyur. Fablionun qəhrəmanları sadə təbəqənin nümayəndəsi olub, hazırcavablığı və kələkbazlıqları ilə seçilir. Fablioda sosial mühitin bütün tipajları ilə rastlaşmaq olur. Sadə məzmun və hadisələrin reallığı hekayələrin birinci şəxsin dilindən deyilməsi fablionun işləkliyi, dayanıqlığını təmin edir. Bokaççonun "Dekameron"u hekayə janrının formalaşmasında yeni bir mərhələ və əhəmiyyət-

li addım sayıla bilər. Bokaçço əsərdə əfsanə, pritça, fablio, cəngavər romanları, antik süjetlərdən, şifahi ədəbiyyatın özəlliklərindən istifadə edir ki, bu xüsusiyyətlər də "Dekameron"nun strukturuna təsirsiz qalmır.

Janrlardakı ənənəvilik və struktur elementlərin ötürülməsi baxımından akademik İsa Həbibbəylinin hekayət, süjetli şeir, məsnəvi və kiçik hekayə janrı kimi qiymətləndirdiyi novella arasında müəyyənləşdirdiyi paralellər də elmi baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir: "...səkkiz əsr bundan əvvəl yaşayıb-yaradan bu böyük Azərbaycan şairi (Nizami Gəncəvi – M.Q.) hələ XII əsrdə istər lirik şeirlərimizdə, istərsə də genişhəcmli əsərlərimizdə novella janrının ən yaxşı və maraqlı ünsürlərini özünün sənətkarlıq süzgecindən keçirmiş, öz sənətkar qələmi ilə cilaladırib zinət vermiş, onlara əbədi həyat bəxş etmişdir" [7, s.507-508].

Şərq mədəniyyətində folklor və ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqəsi məsələsi təhkiyənin kiçik formalarında hər zaman müşahidə olunur, burada hər hansı bir mərhələdən söz açıla bilməz. Təbii ki, bəzən süjetin ilkin genezisi izah olunmur. Janr müxtəlifliyi baxımından ayrı-ayrı süjetlər deyil, bütünlükdə süjet bütövlüyü və interpretasiyası şərq təhkiyəsinin formalaşmasında əsaslı rol oynamışdır.

Hind ədəbiyyatının "Pañçatantra", "Xitopadeşa" kimi təhkiyə nümunələri vardır. Bu qədim nəsr nümunələrindən "Pañçatantra" Qərbi Avropa xalqlarının dillərinə tərcümə olunmuşdur. Bu əsərlərdə təmsil, primitiv lətifə, əfsanə, pritça, nağıl kimi janr tipləri yer alır. Hind təhkiyəsindəki natamamlığı didaktika, fatalizm, abstrakt lətifə komizmi ilə əlaqələndirmək olar.

Orta əsrlər Şərq hekayəçiliyinin ən tanınan nümunəsi "Min bir gecə"dir. Bəzən əsərin Hind mədəniyyəti ilə bağlılığından bəhs edilərsə də, tədqiqatlarla sabitləşməyən bu mülahizə özünü doğrultmur. "Min bir gecə"də hind abidələrində olduğu qədər lətifə, sehrli nağıl və didaktikaya geniş yer verilməsə də, burada qədim hekayəçilikdən bəhs etmək olar. Elmi ədəbiyyatda irəli sürülən mövcud mülahizələri ümumiləşdirib belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, Şərqdə təhkiyənin antik tipi hind-çin (çin ənənələri prototürk mədəniyyət ortaqlıqlarını da özündə əks etdirən qaynaqdır) ənənələri üzərində qurulmuş, hind-çin-iran mədəniyyətinin layları üzərində daha sonralar meydana gələn Bağdad və Misir qolu da bu mənbədən başlanğıc götürmüşdür. Hind-iran təhkiyəçiliyində sehrli motivlər üstünlük təşkil edir. Çin esselərində insan və təbiət vəhdəti xüsusi mistifikasiya və simvolika formalaşdırır. Çin ədəbiyyatında e.ə. essenin əsas janr olması, kəhanətləri əks etdirən abidələr hekayənin inkişafı üçün əsas qaynaqlardan olması ilə bərabər, janrın inkişafına III əsrdən XIX əsrə qədər mövcud olan folklor və yazılı ədəbiyyat nümunələrinin böyük təsiri ol-

muşdur. Daosizmlə və buddizmlə bütünləşən Çin ədəbiyyatı hekayə yaradıcılığının formalaşmasında özünəməxsusluğu ilə diqqət çəkir.

Ərəb ədəbiyyatında sehrli elementlər o qədər də fəal iştirak etmir, demonik varlıqlar qəhrəmanları imtahana çəkmir, onların ritual mifoloji əksliklərinə çevrilmirlər. Məsələn, "Bir saatlıq xəlifə" hekayəsində çevrilmə sehrli qüvvələrin köməyi ilə deyil, oyun texnikası içərisində illüziya hesabına başa gəlir. Misir ədəbiyyatında sehrli məxluqlar və ya elementlər sirlidir və müstəqil funksiyaya malik deyil. Ərəb təhkiyəçiliyində sehrli olan qeyri-adi olana tabedir. "Min bir gecə"də komik elementlər azdır, əksinə məntiqli, ağıllı hazırcavablıq ön planda verilir. Ümumiyyətlə, ərəb hekayələrində kompozisiyanın strukturu kifayət qədər mürəkkəbdir və bir neçə laya bölünür. Bu məqsədlə bir-biri ilə kontrast təşkil edən obrazlardan istifadə, situasiya müxtəlifliyi, mətnə iştirak edən bütün elementlərin mahiyyəti nəticə etibarən ilə ikiplanlı quruluşla sonlanır.

XVIII əsrin əvvəllərində fransız dilinə tərcümə edilən "Min bir gecə" yayılma və təsir arealını daha da genişləndirdi.

Müasir hekayənin yaranmasında Mopassan və Çexov yaradıcılığı həlledici rol oynasa da, dəyişən zaman və milli ədəbiyyat kontekstlərinə görə onun yeni tipləri və strukturu formalaşır. Bu mənada ayrıca Cəlil Məmmədquluzadə, Ömər Seyfəddinin hekayə tiplərindən ayrıca bəhs etmək olar.

Hekayənin nəzəri bazasının yaranmasında rus-sovet ədəbiyyatşünaslığının, xüsusən, formal məktəbə yaxınlığı ilə seçilən Petrovski, Reformatskiy, Eyxenbaum, Şklovski, Viqotski kimi tədqiqatçıların böyük rolu olmuşdur. Formal məktəbin nəzəri görüşləri Avropa ədəbiyyatşünaslığında strukturla və narrativ qarammatikayla bağlı tədqiqatlarda geniş yer almışdır.

Hekayə janrının sabit prinsipləri – zaman, məkan, hadisə tamlığı və yığcamlılığı əksərən qorunur. Çox nadir hallarda hekayədə qəhrəmanın bütün həyat yolu işıqlandırılır (Ə.Haqqverdiyev. "Ata və oğul"). Hekayənin kompozisiyası əsas qəhrəmanın üzərində qurulur və vahid motivlə davam etdirilir. A.S.Puşkin yazırdı ki, dəqiqlik və yığcam həcm nəsrin mötəbərliyinin ilkin əlamətidir [8, s.234].

Tomşevski motivi hekayənin strukturunda xırda element adlandırılır. Bəzi hallarda hekayə sadəcə təsvir üzərində qurulur. Yığcamlıq hekayəni epik janrın digər növlərindən, romandan, povestdən nağıla, təmsilə, lətifəyə yaxınlaşdıran əsas əlamətlərdən biridir. Yığcam mətn süjetdəki birxətilliyi və struktur intensivliyini, simvolların istifadəsini, müxtəlif assosiyaların konsentrasiyasını təmin edir.

Hekayənin formalaşmasında epik növün digər kiçik janrlarından onu fərqləndirən əsas cəhət məhz strukturu və ekstensivliyi ilə bağlıdır.

Hekayə janrının formalaşmasında və mənbəyində dayanan lətifəni ondan fərqləndirən əsas əlamət burada təhkiyənin genişliyi və lətifə həddlərindən sıyrılmaması, komik olanın deyil, fəci və sentimental çalarların üstünlüyüdür. Əfsanə və nağıldakı fəvqəltəbii güclər və sehrli elementlər hekayənin bətnində yer tapa bilmir. Avropa hekayəçiliyi üçün xarakterik olan bu xüsusiyyət Şərq hekayəsində fərqli çalarlar qazanır, heyrətamiz və möcüzəli komponentlər hekayənin qatları arasında rahatlıqla yer ala bilər. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin hekayə yaradıcılığında bu özəlliyi izləmək mümkündür. Təhkiyə sənətinin ən qədim proobrazı mifoloji dünyagörüşün yaratdığı mədəni qəhrəmanlar, trixsterlər, demonoloji obrazlar sistemi hekayənin də qəhrəmanlarına çevrilir. Avropa hekayəçiliyində yuxarıda dediyimiz fəvqəltəbii güclər və sehrli elementlərin yer almamasını zənnimizcə, rasionalist düşüncənin gətirdiyi yeniliklə, daha dəqiq desək, qəhrəmana kömək olan möcüzəli, sehrli elementlərin yerinə ağılın, praktikliyin və hardasa hiylənin keçməsi ilə izah etmək olar.

Ədəbi proses, ədəbi janrlar canlı orqanizm kimi, daima inkişafda və təkamül prosesindədir. Bu tarixi, genetik, sosial-siyasi və s. səbəblərlə izah oluna bilər. XX əsrin əvvəllərində hekayənin digər janrlardan daha çox tələb görməsinin janrın özünün mahiyyətində axtarmaq lazımdır. Rus tədqiqatçılarından İ.N.Kramov yazır ki, hekayə çoxözlüdür, məhz bu xüsusiyyət onun cazibədarlığı, aktuallığı və populyarlığını təmin edir. XIX əsrin ikinci yarısından hekayə janrının yeni intibah mərhələsi başlandı, daha doğrusu, modern hekayə yarandı. Bu mərhələ elmin müxtəlif sahələrində yeni kəşflərlə və bütünlükdə ictimai-siyasi həyatda, mədəniyyətdə, ədəbiyyatda baş verən ciddi dəyişikliklərlə yadda qaldı. Bu dəyişikliklər içərisində ədəbiyyatda janrların strukturunda, mövzusunda, hadisələrin inkişaf tezliyində baş verən yeniliklər hekayənin də modifikasiyasına şərait yaratdı. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində hekayənin psixoloji, mistik-simvolik, realist, etnoqrafik və xalq hekayəçiliyi kimi üslub diferensiasiyası mövcud idi. XX əsr boyunca hekayə janrının klassifikasiyasının terminologiyası ciddi şəkildə dəyişmiş, inkişaf etmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatının mövcud təcrübəsi onda özünəməxsus klassifikasiyanın aparılması üçün geniş imkan yaradır. XX əsrin başlanğıcı böyük Azərbaycan klassikləri, xüsusən Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Cəfər Cəbbarlı, Süleyman Sani Axundov və b. yaradıcılığı ədəbiyyatımızda hekayəçiliyin fundamental əsasını qoydu və sonrakı mərhələlər üçün möhkəm baza yaratdı.

ƏDƏBİYYAT

1. Divanü Lügat-it-türk tercümesi. III c. Ankara, Türk tarix kurumu basımevi. 1992.
2. Salman Mümtazın şəxsi fondundan folklor mətnləri. Bakı, "Nurlan", 2013.
3. İslam Ans., c. 5. Hikayə maddəsi.
4. Aristotel. Poetika. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006.
5. Rəfil M. Ədəbiyyat nəzəriyyəsinə giriş. Bakı, V.I.Lenin adına API-nun nəşriyyatı, 1958.
6. Paşayev M.C. və Xəlilov P. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı, "Maarif", 1988.
7. Həbibbəyli İ. Kiçik hekayə janrı novella. "Ədəbi-tarixi yaddaş və müasirlik". Bakı, "Nurlan", 2007.
8. Хрестоматия по теории литературы. Москва, «Просвещение», 1982.

Mehri Guliyeva

STORY: GENRE FEATURES AND HISTORICAL TYPOLOGY

Summary

One of the widely spread out genres of the epic kinds is a story. As other genres, the development of the story was taken place within the historical dynamics of the written literature. The story is among genres, distinguishing by richness of artistic possibilities, volume and agility of information. This feature of story renewed within the sustainable literary transformations actualizes and popularizes it more than other genres. The current experience of Azerbaijani literature gives a great deal of opportunity to make a unique classification. At the beginning of the twentieth century, great Azerbaijani classics, especially Jalil Mammadguluzadeh, Abdurrahim bey Haqverdiyev, Yusif Vazir Chamanzaminli, Jafar Jabbarli, Suleyman Sani Akhundov and others, laid the foundation for storytelling and created a solid foundation for subsequent stages.

Мехри Гулиева

РАССКАЗ: ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ИСТОРИЧЕСКАЯ ТИПОЛОГИЯ

Резюме

Рассказ является одним из распространенных жанров эпического вида литературы. Подобно другим жанрам, становление рассказа протекло в общем русле развития словесного искусства и в согласии с исторической динамикой письменной литературы. В целом, произведения, написанные в этом жанре, отличаются богатством художественных средств выражения, небольшим объемом и гибкой информативностью. Надо отметить, что опыт азербайджанской литературы создает широкое поле для проведения своеобразной классификации накопленного художественного наследия. В начале XX столетия творчество видных представителей азербайджанской литературы, и, в первую очередь, таких личностей как Джалил Мамедкулизаде, Абдурахим бек Ахвердиев, Юсиф Везир Чемазминли, Джафар Джабарлы, Сулейман Сани Ахундов заложили фундаментальную основу искусства рассказа, которая в дальнейшем дала мощный импульс развитию жанра в отечественной прозе.